

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.31.15>
УДК 130.2 : 2-1

Андрій МЕШТАНОВ
аспірант кафедри філософії
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: 0000-0003-1033-0129
Email: meshtanov73@gmail.com

**РЕЛІГІЙНА ЕТИКА ЯК РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ФЕНОМЕН:
СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню філософсько-релігійного феномену релігійна етика. Актуальність дослідження обумовлена тим, що з визначенням поняття «релігійна етика» спостерігається цілий ряд труднощів, зокрема неоднозначність трактування цього поняття в сучасному релігійному русі,

соціально-гуманітарних науках і в теології. Актуальності даному дослідженню додає факт того, що в умовах глобалізації світу є необхідність знаходити порозуміння між різними етичними парадигмами, а для цього потрібно розуміти сутність та специфіку релігійної етики, яка навіть в рамках однієї релігійної парадигми у різних спільнот може мати певні відмінності: різні тлумачення, пріоритети та акценти. Автор вказує на цілу низку проблем, які ускладнюють розуміння сутності релігійної етики, робить спробу об'єднати різні визначення цього поняття та виявити специфіку релігійної етики. У статті автор також звертає увагу на ідеї Г. С. Сковороди, які є дотичними до теми даного дослідження. Філософсько-методологічне підґрунтя роботи склало антропологічний, аксіологічний, діалогічний, феноменологічний підходи та світоглядна інтерпретація відомих філософських, релігійних, теософських концепцій та досвіду екзистенціальної взаємодії суб'єктів різних релігійних культур. На рівні загальнонаукової і конкретно-наукової методології використано методи структурного і функціонального аналізу, теоретична реконструкція, контент-аналіз та певні когнітивні процедури. Перелічені методи дозволили актуалізувати інтерес до дослідження поняття «релігійна етика»; виявити ряд проблем, які ускладнюють розуміння цього поняття; виявити, узагальнити, систематизувати та інтегрувати визначення, які зустрічаються в сучасних наукових публікаціях; на прикладі християнської етики показати специфіку релігійної етики.

Ключові слова: релігійна етика, світська етика, моральна теологія, антропоцентризм, теоцентризм.

Andrii MESHTANOV

Post-graduate student, Department of Philosophy,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

RELIGIOUS ETHICS AS A RELIGIO-PHILOSOPHICAL PHENOMENON: AN ATTEMPT AT PHILOSOPHICAL REFLECTION

Abstract. *The article is concerned with researching of the philosophical-religious phenomenon of religious ethics. Relevance of the study is determined by the number of difficulties with definition of the concept "religious ethics", ambiguity of interpretation of this concept in modern religious movement, in social humanitarian sciences, and in theology. The relevance to the study is also provided since there is a need to find an understanding between different ethical paradigms in the conditions of globalization of the world, and for this purpose it is necessary to understand the essence and specificity of religious ethics, that even within a single religious paradigm in different communities may have some differences: different interpretations, priorities, and accents. The author points to several problems which make understanding of the essence of religious ethics more complicated; tries to combine different definitions of this concept and reveal the specificity of religious ethics. In the article the author also draws attention to ideas of H. Skovoroda, which are related to the topic of the research. Philosophical and methodological basis of the work made anthropological, axiological, dialogical, and phenomenal approaches, and a world-view interpretation of known philosophical, religious, theo-philosophical concepts and experience of the existential interaction of subjects of different religious cultures. At the level of general scientific and specifically scientific methodology methods of structural and functional analysis, theoretical reconstruction, content-analysis, and certain cognitive procedures are used. The above methods allowed to update interest in the study of the concept "religious ethics"; to identify a number of problems, which make understanding of this concept difficult; to identify, summarize, organize, and integrate definitions, which are found in modern scientific publications; to show the specificity of religious ethics on the example of Christian ethics.*

Keywords: *religious ethics, secular ethics, moral theology, anthropocentrism, theocentrism.*

Постановка проблеми. В умовах процесу глобалізації світу, коли люди різних культур, релігій та етичних парадигм набагато активніше взаємодіють один з одним, ніж раніше, створюються умови для виявлення та загострення зокрема світоглядно-етичних розбіжностей. Тому гостро стоїть питання про можливі шляхи порозуміння між представниками різних етичних традицій. При всьому різноманітті етичних систем, на нашу думку, існує лише два протилежні підходи до трактовки таких фундаментальних понять як «добро» та «зло» і до розуміння способів пізнання моральних орієнтирів: матеріалістичний (світський, секулярний) та ідеалістичний (релігійний). Відповідно, існує і дві етики: світська та релігійна. Для того, щоб знайти між ними

конструктивні та науково обґрунтовані способи взаємодії, перш за все, треба зробити операціоналізацію понять, яка дасть можливість зрозуміти сутність та специфіку зокрема релігійної етики. Але у сучасному релігійному русі, в соціально-гуманітарних науках і в теології термін «релігійна етика» трактують неоднозначно, а сучасний плюралізм думок, як особливий погляд, робить можливим досить вузьке розуміння релігійної етики як моральної теології, що, на нашу думку, позбавляє філософського (сутнісного) змісту етики як моральної теорії.

Аналіз наукових публікацій. Аналіз досліджень релігійної етики, зокрема праць Августина Блаженного, Фоми Аквінського, Г. С. Сковороди та сучасних

дослідників, у тому числі Д. Мартишина [9], Р. Міллера [17], В. Швейкера [18], Кароля Войтили (Іван Павло II) [2], свідчить, на наш погляд, про те, що є багато змістовних праць, присвячених історії етики, проблемі зла, проблемі справедливості, дослідженню конкретних етичних цінностей, співвідношенню релігійної та світської етики, але при цьому сутність самого поняття релігійна етика та специфіка релігійної етики як феномену не є достатньо розкритими. Тому **мета** статті визначена так: на прикладі християнської етики зробити спробу філософської рефлексії феномену релігійна етика, визначити її сутність та специфіку.

Виклад основного матеріалу. З визначенням поняття «релігійна етика» є певні труднощі, на деякі з них ми вже вказували вище. Ще одна пов'язана з тим, що, як зазначає Д. С. Мартишин, не існує універсальної релігійної етики, тому що релігійна етика завжди співвідноситься з певною релігійною системою: іудаїзмом, християнством, ісламом, буддизмом та ін. [9]. А це, в свою чергу, означає, що ідеї про те, як треба правильно жити, у різних релігій можуть дуже кардинально відрізнятись. Тому, коли ми вживаємо поняття «релігійна етика», варто уточнювати, яку саме етику ми маємо на увазі, адже кожна з релігійних систем усередині себе має ще й певні відгалуження (зокрема, у християнстві – це православ'я, католицизм та протестантизм), етичні погляди, аргументи та пріоритети, які мають свою певну специфіку, що призводить до існування не просто християнської, а православної, католицької та протестантської етик.

Досліджуючи зазначену наукову проблематику, важливо звертати увагу на те, що навіть в межах одного й того ж релігійного відгалуження, положення релігійної етики можуть розвиватися й обґрунтовуватися релігійними авторитетами по-різному, адже вони мають неоднакові етичні пріоритети та емоційно-ціннісні спонукання. У практичній площині це призводить до того, що різні релігійні громади однієї й тієї ж гілки християнства можуть мати неоднакові погляди на те чи інше етичне питання. Так, наприклад, в умовах війни з Росією представники однієї й тієї ж протестантської конфесії чи навіть релігійної спільноти можуть мати діаметрально протилежні погляди, наприклад, в таких питаннях як відношення до агресора та моральності чи аморальності пацифізму в умовах війни. Одні християни продовжують як і в мирний час декларувати «любов до ворога», а інші намагаються знайти підстави для моральності та легітимності почуття ненависті до агресора. Одні продовжують стверджувати пацифізм на підставі заповіді «не вбий», а інші йдуть в ЗСУ та беруть до рук зброю, бо вважають, що «не вбий» не розповсюджується на ситуацію справедливої війни. Такі етичні «протириччя» О. Бродецький пояснює тим, що поняття «релігійна етика» має дві діалектично взаємопов'язані складові. З одного боку, це статична, незмінна, канонізована система моральних норм, а з

іншого – це певний динамічний та широкий аксіологічно-комунікативний простір взаємодії між людьми, який формується не тільки традиційними канонами, а й тим, як конкретні особистості чи релігійні групи розуміють і практично застосовують загальні, канонізовані постулати релігійної моралі. І саме практичне осмислення та застосування тих чи інших канонів тими чи іншими релігійними групами в певному контексті може мати як певні варіації, так і полярні відмінності [1, с. 19]. Крім того, всередині певної гілки християнства можна спостерігати не просто відмінні чи протилежні, а самотутні, оригінальні та навіть унікальні для свого часу релігійно-етичні погляди та постаті. На нашу думку, яскравим прикладом може слугувати Г. С. Сковорода. Його філософсько-релігійні погляди та висловлювання, з одного боку, нібито не зовсім відповідали канонічним положенням Церкви, які були, в певному сенсі, «міксом» з православного християнства, грецької філософії та європейського містицизму. Але з іншого боку, Сковорода вважав «богослів'я, побіч медицини та юриспруденції, за одну з трьох «основних наук, які дають життю лад» [15, с. 76]. Його етичні уявлення базувалися на підґрунті Біблії, зокрема, вчення про «сродний труд» (споріднену працю), який є істинним виміром людини в суспільстві та показником людяності самого суспільства – це, на наш погляд, застосування до більш широкого контексту світського суспільства Біблійних ідей про духовні дари (харизми), якими Бог наділяє людей та Церкву, як «конвеєр» для виявлення, застосування та розвитку цих дарів. Біблійну основу, наприклад, має його заклик з повагою відноситись до людей, які за своїм статусом знаходяться вище: батьки, старші, священнослужителі [13, с. 23].

Ще більше труднощів із розумінням поняття «релігійна етика» ми одержимо, якщо будемо тримати у фокусі уваги тубільні релігії, в яких правила для правильного життя задаються ірраціональним шляхом, через тлумачення шаманом снів, подій, природних явищ та через різні форми ворожіння.

При всіх складнощах, різні дослідники намагаються описати даний феномен завдяки тим чи іншим акцентам. Частіше за все, у загальному вигляді під релігійною етикою розуміють етичну систему (комплекс моральних уявлень про поведінку людини та зміст моральної свідомості), яка виводить поняття «добро» та «зло» із метафізичних підстав – Божественного Одкровення, яке у формі заповідей викладено у Священних текстах світових релігій [6, с. 884]. Наприклад, Мартишин Д. С. описує релігійну етику як науку про мораль, яка використовує теологію як інструмент дослідження моральної природи людини: «релігійна етика є наукою про мораль, яка досліджує процес мотивації поведінки людини та суспільства з погляду релігії, піддає релігійно-критичному розгляду загальні орієнтації життєдіяльності людства (держава, політика, бізнес,

культура, творчість» [9]. Річард Міллер визначає релігійну етику не просто як окрему науку, а цілу наукову область: «релігійна етика – це наукова область, яка вивчає багато способів взаємозв'язку релігії та етики». Крім того, він ще говорить про релігійну етику як і про «нове дискурсивне утворення з новим зводом правил і норм для визначення того, що слід вважати важливими проблемами для дослідників в області релігії та етики» [17, с. 17]. Вільям Швейкер пише про релігійну етику як про «спосіб дотримання етичних норм через призму глибоких прозрінь релігій» [18, с. 6]. З точки зору К. Уілбера, будь яка порядна етика – це «мистецтво бути хорошою людиною». Він розробив концепції інтегральної етики, яку розглядає не як «довідник», в якому можна знайти відповіді на ті чи інші складні етичні питання та дилеми, а як модель, спираючись на яку, людина може осмислювати своє життя та приймати з етичної точки зору найкращі рішення. В його розумінні етика – це постійна еволюційна практика «втілення справжньої турботи та актуалізація нашої глибинної інтуїції щодо «добра» в нашому житті та в цілому світі» [14, с. 213].

На нашу думку, дуже гарно, з урахуванням її філософської сутності, релігійну етику як результат релігійної рефлексії описує Іван Павло II: «Релігійну, у разі християнську етику, породжують роздуми над буттям, засновані на Одкровенні, які всією системою поглядів на людину, на мету її буття, сенс її існування, формують особливу поведінку» [2].

Нерідко християнську етику ототожнюють з моральною теологією, яку часто описують як одну із теологічних дисциплін [4; 11, с. 5; 16, с. 1]. Ці визначення мають декілька серйозних вад: по-перше, вони не передають філософської сутності морального богослов'я, а по-друге, складається враження, що моральна теологія являє собою якусь статичну, незмінну та закриту область теологічного знання. Таку ситуацію, на наш погляд, виправляє Ієромонах Кіпріан у своєму аналізі актуальних питань моральної теології: «моральне богослов'я, на відміну від інших богословських наук, є такою дисципліною, в якій перелік актуальних питань постійно зростає. Тому, ще одним завданням даної дисципліни є постійне осмислення нових феноменів морального життя суспільства за допомогою сучасного наукового інструментарію та відбір найбільш важливих їх включень до переліку загальнообов'язкових тем» [5].

У світському значенні релігійна етика – це «одна з релігієзнавчих дисциплін, що вивчає конкретні історичні зв'язки релігії та моралі. Релігійна етика у цьому розумінні є частиною світської етики, що викладає основні категорії етики у тому філософському значенні» [10, с. 11].

Таким чином, одна група авторів у своїх визначеннях більшою мірою поміщають релігійну етику в науково-академічний простір, роблячи акцент на ній як на науці й визначаючи її так само, як і світську етику – як науку про мораль, але з тією різницею, що ця наука спирається не на

натуралістичні, а на релігійні підстави, та має релігійну методологію дослідження моралі. Дехто із дослідників розширює це поняття до рівня цілої наукової області та дискурсивного утворення, а дехто, навпаки, звужує до рівня дисципліни в межах релігієзнавства та підпорядковує світській етиці.

Інша група авторів робить акцент на практичній, повсякденній стороні релігійної етики, визначаючи її як спосіб та мистецтво вести себе етично, яке спирається на прозріння тієї чи іншої релігії, і таким чином зводить релігійну етику більшою мірою до феномену побутового рівня.

З огляду на існуючі складнощі з визначенням цього феномену, на наш погляд, у дуже загальному вигляді релігійну етику можна описати як теорію релігійної моралі, яка спирається на канонізовані релігійні постулати та релігійну практику певної релігії, яка розвивається внаслідок контекстуалізації (практичного осмислення та застосування) тих чи інших канонів у певному культурному середовищі тими чи іншими релігійними групами, і в якій джерелом, вищим моральним взірцем, авторитетом та критерієм моральності є трансцендентна Вища сила, як її розуміють в тій чи іншій релігії, а добром вважається все те, що відповідає волі Вищої сили.

Оскільки мораль є об'єктом дослідження як в релігійній, так і світській етиці, на нашу думку, важливим є завдання зробити спробу відокремити ці дві етичні парадигми хоча б на теоретичному рівні, для того, щоб встановити специфіку релігійної етики.

При спробі диференціювати релігійну та світську етики виникає низка питань, на які складно дати відповіді: що саме слід відносити до релігійної етики? На якій підставі треба вважати ті чи інші моральні традиції, погляди, принципи та міркування виключно релігійними? Якщо схожі моральні настанови можна знайти в різних етичних системах, то чи є в когось виключне право претендувати на етичні «авторські права», і якщо так, то на якій підставі? Дати неупереджені відповіді на ці питання складно, тому що, по-перше, певні моральні цінності, погляди та принципи настільки злилися з релігією, що виокремити їх як універсальні та позарелігійні поняття і феномени практично неможливо. Складнощі з диференціацією пов'язані ще й з тим, що між релігійною та світською етикою є багато спільних рис: кожна з них має однакові функції (регулятивні, комунікативні, аксіологічні, виховні), певну нормативну систему, один предмет дослідження (мораль), один об'єкт впливу (людина), претендують на обов'язковість виконання своїх положень та ін. Тим не менш, на наш погляд, між ними є суттєві відмінності.

Фундаментальна відмінність між двома типами етики знаходяться, перш за все, у їхній світоглядній парадигмі. Світська етика спирається на антропоцентричне бачення світу: людина встановлює, змінює, порушує закони так, як сама вважає за потрібне, виходячи з їхньої доцільності. Релігійна ж етика спирається на теоцентричне бачення світу: в

центрі всесвіту стоїть Бог, який встановлює абсолютні закони, обов'язкові для виконання, і які людина не може змінювати чи довільно трактувати на свій розсуд. Звідси виходить, що в моральних нормах світська етика бачить виключно соціальну доцільність, а релігійна – щось сакральне; якщо в релігійній етиці для людини є достатньо багато простору і вона займає у Всесвіті почесне друге після Бога місце, то у світській етиці для Бога місця немає зовсім, тому що його зайняла людина.

Ще одна принципова відмінність має методологічний характер. Як зазначає К.-Х. Гренхольм, «Можна сказати, що у них різний предмет дослідження, а саме: теологічна етика представляє собою дослідження релігії та моралі, тоді як філософська етика – дослідження етичних теорій за рамками релігійних традицій. Моральна філософія використовує філософський метод, що полягає в аналізі понять та аргументації, тоді як релігійна етика передбачає теологічну рефлексію, пов'язану з аналізом Біблії та християнської традиції» [3, с. 6]. Гарним прикладом релігійної етичної методології, на нашу думку, може слугувати ідея Г. С. Сковороди про три світи. Біблія, за Г. С. Сковородою, є одним із трьох світів, і філософ її розуміє як сукупність символів. Для того, щоб між людиною (мікрокосмом) та великим світом (макрокосмом) встановилася гармонія, треба, щоб люди зрозуміли божественну природу речей, а для цього їй треба правильно розшифрувати Біблійні символи. Таким чином, як зазначає М. С. Рик: «релігійний символ допомагає людині здійснити вибір і поглиблює її пізнавальну діяльність згідно з моральними ідеалами» [12, с. 67–68].

Наступна відмінність знаходиться у праксіологічній площині. Релігійна етика тісно пов'язана з релігійною практикою (молитви, таїнства, обряди), та релігійними інститутами (інститут церкви з певною структурою, професійною групою, ієрархією та діяльністю), які забезпечують впровадження етичних поглядів у практичне життя людей, а от світська етика таких спеціальних інструментів, механізмів та інституцій не має. Єдине, що є – це система освіти, яка, на нашу думку, дуже часто підпорядкована інтересам тієї чи іншої політичної сили, та виконує їх ідеологічне замовлення. Крім того, у релігійній етиці, на відміну від світської, є велика кількість постатей різного рівня, як канонізованих, так і неканонізованих, як історичних, так і сучасних, які слугують взірцем духовності та моральності для наслідування. Зокрема, таким взірцем є і Г. С. Сковорода, повсякденне життя якого було наочним втіленням Біблійних чеснот, а епітафія на могилі «Світ ловив мене, та не спіймав» –резюме його життєвого шляху та формула свободи, суть якої в тому, щоб не дозволити пристрастям та гріхам упіймати людину в свої тенета.

Крім того, світська етика, не залежно від її парадигми, на наш погляд, має деякі серйозні обмеження, які стосуються практичного морального життя людини: виконуючи роль навігаційної системи, яка допомагає людині зорієнтуватися в полярній

системі координат «добро–зло», вона, по-перше, не може надати людині бажання добра, а по-друге – внутрішню силу для того, щоб слідувати добру. Релігійна ж етика, будучи тісно пов'язана з релігійною догматикою та практикою, такий потенціал має. Яскравим прикладом цього може слугувати молитовний досвід Ісуса Христа, який Він пережив у Гетсиманському саду за декілька годин до Свого арешту і наступних за цим страждань та смерті: Його внутрішня духовна боротьба, аж до кривавого поту, між обов'язком виконати волю Бога і природним людським бажанням уникнути страждань (Лк. 22:41–44).

У повсякденному житті, при спробах дотримуватися певної моралі, люди стикаються з наступним протиріччям: людина розуміє, що є добро, а що зло, і навіть може хотіти чинити добре, але в реальному житті свідомо робить аморальні вчинки. Релігійна етика завдяки зв'язку з догматикою не тільки пояснює цей феномен через концепт «первородного гріха», але й пропонує вирішення цього протиріччя між хочу та можу через особу Ісуса Христа (Рим.7:14–25) та цілий арсенал духовних практик. Так, в арсеналі релігійної етики є й такий духовний інструмент як сповідь (якого не має у світській етиці), завдяки якому людина, яка вчинила аморальний вчинок, може зробити екологічним чином «етичне перезавантаження» та почати своє життя з «чистого паперу» (1 Ів.1:9). При чому, це стає можливим навіть у таких випадках, коли, з людської точки зору, винуватцю немає прощення.

Ще одна відмінність між двома типами етики пов'язана з понятійним апаратом. Оскільки релігійна етика тісно пов'язана з релігійними догматами, то вона має певні специфічні терміни, які відсутні у світській етиці, наприклад: рай, пекло, гріх, покаєння перед Богом, викуплення та ін.

Незважаючи на те, що релігійна етика тісно переплетена з релігією, не слід отожднювати релігію з етикою, інакше релігія втратить свою унікальність як соціальний та духовний феномен, і буде не більше, ніж тільки способом обґрунтування моральної поведінки. Тоді, зокрема, церква стане не містичним Тілом Ісуса Христа, що складається з викуплених Ним душ, які прямують до Царства Небесного, а спільнотою добропорядних та високоморальних людей, які йдуть шляхом добра.

Ще одну відмінність між двома типами етики можна побачити в їх змісті. Релігійна етика має дві складові: перша – це система норм, які регулюють відносини з Богом (вертикальний вимір); другий – система норм, які регулюють відносини між людьми (горизонтальний вимір). А от світська етика має лише один горизонтальний вимір. Ця відмінність, у свою чергу, призводить ще до одної відмінності, яка знаходиться в аксіологічному полі – у релігійній етиці є положення, які неможливо знайти в системах нерелігійної моралі. Більш того, вони можуть перебувати в протиріччі з актуальними інтересами реального життя людей, наприклад, християнське вчення про страждання як благо, про всепрощення,

любов до ворогів, чіткі етичні позиції християнства відносно абортів, розлучення, евтаназії та ін. Більш того, за рахунок вертикального виміру, релігійна етика може бути парадоксальною: жертвоприношення біблійним патріархом Авраамом свого єдиного сина Ісаака, на думку С. К'єркегор, є «парадоксом віри» який не усуває етичне (любов до сина), а отримує новий парадоксальний вираз цієї любові та нову моральну санкцію, хоча з точки зору світської етики це виглядає як щось негуманне та неетичне [7, с. 66.]. Такий етичний феномен С. К'єркегор називає «Телеологічне усунення етичного» [7, с. 52.]. Деякі настанови Ісуса Христа також мають парадоксальний зміст: «Коли хто приходять до Мене, і не зненавидить свого батька та матері, і дружини й дітей, і братів і сестер, а до того й своєї душі, той не може бути учнем Моїм!» (Лук.14:26).

Це одна принципова відмінність релігійної та світської етики знаходиться у площині питання про наслідки дотримання чи порушення етичних настанов. У світській, наприклад, деонтичній етиці, яка заснована на ідеї обов'язку, дотримання етичних норм само собою вже є винагородою. Людина відчуває задоволення, заспокоєння від усвідомлення виконаного обов'язку: «Шляхетний чоловік знає лише обов'язок, низька людина знає лише вигоду» (Глава 4:16) [8, с. 149]. В релігійній етиці, зокрема християнській, присутнє вчення про відплату – надія на винагороду за виконання етичних норм та страх покарання за їх порушення (1Кор. 10:1-6; 2 Кор. 5:10; 2 Тим. 4:5-8). Це вчення не тільки створює підґрунтя для моральної мотивації, а й дозволяє вирішити ряд складних екзистенціальних питань, наприклад, питання про сенс моральної поведінки в світі, де моральність не дуже цінується, і бути моральним не завжди вигідно.

Якщо взяти світську етику, то такі моральні вади як лицемірство, подвійні стандарти або нещирість суспільство хоча і засуджує, але не має таких дієвих механізмів, які змогли би створити справжню внутрішню моральну мотивацію людини та зробити її моральною. Під моральністю ми розуміємо усвідомлення та прийняття людиною певних моральних норм як власних суб'єктивних цінностей та намагання дотримуватись їх у реальному житті за будь-яких обставин. Релігійна ж етика, зокрема християнська, завдяки уявленню про Бога, який бачить людину наскрізь, має потенціал для формування внутрішньої моральної мотивації та моральності людини.

Таким чином, християнська етика, хоча і має деякі спільні риси та точки дотику зі світською етикою, але має й специфічні риси, які притаманні тільки їй. Найбільш суттєвими, на наш погляд, слід вважати, по-перше, метафізичні підстави обґрунтування своїх моральних настанов та відношення до них як до чогось сакрального. По-друге, тісний зв'язок із релігійними догматами, релігійною практикою та релігійними інституціями забезпечують релігійну етику теоретичним

обґрунтуванням її положення, механізмом їх практичного застосування та підґрунтям для створення моральної мотивації. По-третє, релігійна етика регулює відносини не тільки горизонтальні – між людьми, але і вертикальні – між людиною та Богом, і за рахунок цього має унікальний нормативний та ціннісний зміст, який неможливо знайти в системах нерелігійної моралі. По-четверте, завдяки есхатологічній перспективі вона створює унікальну основу для мотивації людини до моральної поведінки та вирішує складне екзистенційне питання про сенс моральності в аморальному світі. По-п'яте, завдяки тісному зв'язку з релігійною практикою має «інструментарій», завдяки якому, з одного боку, надає людині внутрішньої сили для моральної поведінки (молитва, піст, Причастя та ін.), а з іншого боку, в разі здійснення аморальних вчинків, дозволяє зробити моральне перезавантаження і все почати з «чистого аркушу» (сповідь).

Висновки. Проведена наукова розвідка доводить актуальність подальшого, більш глибокого, дослідження феномена релігійна етика з метою знаходження конструктивних шляхів порозуміння представників різних етичних парадигм у контексті полікультурного суспільства. У межах нашої статті ми прийшли до наступних висновків.

У філософсько-релігійному феномені релігійна етика в науковій літературі існує певне різноманіття визначень, які можна об'єднати в декілька груп.

Складність у визначенні поняття «релігійна етика» пов'язана з тим, що не існує релігійної етики загального плану, вона залежить від її репрезентантів (церков, конфесій), від релігійних авторитетів, які її обґрунтовують та розвивають, та від контекстуалізації релігійних догматів у певному культурному середовищі.

Релігійна та світська етика мають певні спільні риси, тим не менш, їх можна диференціювати на підставі різниці в світоглядній парадигмі, методології, аксіології, праксіологічному інструментарії, понятійному апараті та змісті.

1. Бродецький О. Гуманістичні ефекти ціннісної синергії релігійно-етичних ідей: методологічне підґрунтя та прикладні горизонти. *Українське релігієзнавство*. 2019. № 89. С. 13–25.
2. Войтила К. Основи етики. *Вопросы философии*. 1991. №1. С. 13–19.
3. Гренхольм К.-Х. Теологическая и философская этика. *Этическая мысль*. Том 16. № 1. 2016. С. 5–18.
4. Електронна енциклопедія Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/moral-theology>
5. Киприан (Шаткин М. А.), иеромонах. Актуальные вопросы нравственного богословия и христианской социальной философии. URL: <https://xn----7sbbrackn1actjpi5e2ih.xn--p1ai/2017/05/03/%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B->

- %D0%BD%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B E%D0%B3%D0%BE-%D0%B1%D0%BE/
- Красільнікова О.В., Гусєва Н.Ю. Релігійна етика та її вплив на формування ділової етики. / Міжнародна наукова конференція з міждисциплінарних досліджень. Тези доповідей. Берлін, Німеччина 19 – 21 січня 2021 року. С. 884–886.
  - Кьеркегор, Сёрен. Страх и трепет. Пер. с дат.-Изд. 2-е, дополненное и исправленное. М.: Культурная революция, 2010. 488 с.
  - Лунь Юй. Древнекитайская философия. *Собрание текстов в двух томах*. Т.1. М.: Мысль, 1972. 363 с.
  - Мартишин Д.С. Роль і місце християнських цінностей в системі суспільно-політичного розвитку сучасної держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1429>
  - Матвеев, П. Е. Религиозная этика: курс лекций. В 3 ч. Ч. 1. Основы общей теории морали. Владимир : Изд-во Владим. гос. ун-та, 2009. 115 с.
  - Православное нравственное богословие. Архимандрит Платон. Свято-Троиц. Сергиева Лавра ; [М.] : Круглый стол по религ. образованию в Рус. Православ. церкви. 1994. 240 с.
  - Рик М. С. Символізм у творчості Г. Сковороди: релігієзнавчий аналіз: дис... канд.. філос. наук: 09.00.11. Київ, 2019, 196 с.
  - Сковорода Г. С. Твори в двох томах. К. : АН УРСР, 1961. Т. 1.636 с.
  - Уилбер К., Паттен Т., Леонард А., Морелли М. Практика интегральной жизни. «Ipraktik», 2008. 314 с. URL: <https://www.litres.ru/adam-leonard/praktika-integralnoy-zhizni/>
  - Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода: семінарії. Харків: Майдан, 2004. 774 с.
  - Antony Koch DD A Handbook of Moral Theology CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014. 298 p.
  - Miller, Richard B. What is Religious Ethics? Friends and Other Strangers: Studies in Religion, Ethics, and Culture, New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2016, P. 17-39. URL: <https://doi.org/10.7312/mill17488-003>
  - Schweiker William. Clairmont, David A. Religious Ethics: Meaning and Method. Published by Wiley-Blackwell, 2020. 336 p. URL: [https://www.academia.edu/44089142/Religious_Ethics_s_Meaning_and_Method](https://www.academia.edu/44089142/Religious_Ethics_Meaning_and_Method)
- References**
- Brodec'kyj O. (2019) *Humanistyčni efekty cinnisnoji synerhiji religijno-etyčnyx idej: metodolohične pidgruntja ta prykladni horyzonty* [Humanistic effects of valuable synergy of religious and ethical ideas: methodological basis and applied horizons]. *Ukrajins'ke religijeznavstvo*. no. 89. Pp. 13–25. (in Ukrainian).
  - Vojtila K. (1991). *Osnovanyja etiki* [Foundation of ethics]. *Voprosy filosofii*. No.1. Pp. 13–19 (in Russian).
  - Grenhol'm K.-H. (2016). *Teologičeskaja i filosofskaja etika* [Theological and Philosophical Ethics]. *Etičeskaja mysl'*. Vol. 16. No. 1. Pp. 5–18. (in Russian).
  - Elektronna encyklopedija Britannica* [Electronic Encyclopedia Britannica]. URL: <https://www.britannica.com/topic/moral-theology>
  - Kiprian (Šatkyn M. A.), yeromonah. *Aktual'nyje voprosy npravstvennoho bohoslovija i hristianskoj socyjal'noj filosofii* [Relevant issues of moral theology and Christian social philosophy]. URL: <https://xn----7sbbracknn1actjpi5e2ih.xn--p1ai/2017/05/03/%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8B-%D0%BD%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B1%D0%BE/> (in Russian).
  - Krasil'nikova O. V. Husjeva N. Ju. *Relihijna etyka ta jiji vplyv na formuvannja dilovoji etyky* [Religious ethics and its influence on the formation of business ethics]. / *Mižnarodna naukova konferencija z miždyscyplinarnyx doslidžen'*. *Tezy dopovidej*. Berlin, Germany, January 19–21, 2021. Pp. 884–886. (in Ukrainian).
  - K'erkegor, Sioren. (2010). *Strah i trepet* [Fear and Trembling]. Per. s dat.-Yzd. 2-je, dopolnennoje i ispravlennoje. M.: Kul'turnaja revoljucyja. 488 p. (in Russian).
  - Lun' juj. (1972). *Drevnekitajskaja filosofija. Sbranije tiekstov v dvuh tomah* [Ancient Chinese Philosophy. Collection of texts in two volumes]. Vol.1. M.: Mysl'. 363 p. (in Russian).
  - Martyšyn D. S. (2016). *Rol' i misce chrystyjans'kych cinnostej v systemi suspil'no-polityčnoho rozvytku sučasnoji deržavy* [Role and place of Christian values in the system of social and political development of the modern state]. *Deržavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok*. no. 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1429> (in Ukrainian).
  - Matveev, P. E. (2009). *Relihioznaja etika: kurs lekcyj* [Religious Ethics: Course of Lectures]. 3 č. Č. 1. Osnovy obščej teorii morali. Vladimir: Yzd-vo Vladim. gos. un-ta, 115 p. (in Russian).
  - Pravoslavnoje npravstvennoje bohoslovje. Arximandrit Platon [Serhiev Posad]: Svjato-Troyc. Serhyeva Lavra* [Orthodox Moral Theology. Archimandrite Platon: Holy Trinity Sergius Lavra]. M.: Kruhlyj stol po relyh. obrazovanju v Rus. Pravoslav. cerkvy. 1994. 240 p. (in Russian).
  - Ryk M. S. *Symvolizm u tvorčosti H. Skovorody: religijeznavčyj analiz* [Symbolism in the art Of H. Skovoroda: Religious studies]: dys... kand.. filol. nauk: 09.00.11. Kyiv, 2019, 196 p. (in Ukrainian).

13. Skovoroda H. S. (1961). *Tvory v dvox tomax* [Works in two volumes]. K.: AN URSS, Vol. 1.636 p. (in Ukrainian).
14. Uylber K., Patten T., Leonard A., Morelly M. (2008). *Praktyka yntehral'noj žyzny* [Integral life practice]. «Ipraktik», 314 p. URL: <https://www.litres.ru/adam-leonard/praktika-integralnoy-zhizni/> (in Russian).
15. Uškalov L.V. (2004). *Hryhorij Skovoroda: seminarij* [Grigory Skovoroda: Seminars] Xarkiv: Majdan, 774 p. (in Ukrainian).
16. Antony Koch DD A Handbook of Moral Theology CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014. – 298 p.
17. Miller, Richard B. What is Religious Ethics? Friends and Other Strangers: Studies in Religion, Ethics, and Culture, New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2016, P. 17–39. URL: <https://doi.org/10.7312/mill17488-003>
18. Schweiker William. Clairmont, David A. Religious Ethics: Meaning and Method. Published by Wiley-Blackwell, 2020. 336 p. URL: https://www.academia.edu/44089142/Religious_Ethics_Meaning_and_Method